

R E C T

A C A D E M I A E L

M E M O R

I N S T A V R A T I O N I S

O R A T I O N E A N N I

D I E X X X I . O C T O B R I S . A .

I N A E D E P A V

P I E C E L E B R A

I N D I C I T A

---

*Vindicatur auctoritas August. Com
editae.*

auctor S. V. K

T O R
E L I P S I E N S I S
O R I A M
N I S S A C R O R V M
A N N I V E R S A R I A

S. A. R. S. MDCCLXXXI.

E P A V L I N A

E B R A N D A M

D I C I T

---

*ust. Conf. in Libro Concordiae
ditae.*

S. V. Koernerus.

*Clariss. HOFFMAN
Patrono et Praeceptorum*

R E C T O R

ACADEMIA E L I P S I E N S I S

M E M O R I A M

INSTITUTIONS SACRIFICIA

ORATIONE ANNI 1811

PER HENR. GÖTTSCHE. A. M. P. M. S. M. S. M. S.

IN ACADEMIA

P I E C T A M E M O R I A M

69

INDICIA

INSTITUTIONS SACRIFICIA

INDICIA

Nouam atque antea prorsus inauditam sententiam nuper in medium protulit Vir admodum Rever. *Georgius Gottlieb Weberus* Sacrorum apud Vinarienses minister longe meritissimus, quae omnes in admirationem coniiceret, atque perfundere posset. horrore et turpi pudore, qui audirent, se in causa admodum graui, adhibita quamuis per tot annos a prudentissimis et doctissimis Viris omni cura et circumspectione, turpiter tamen esse delusos, in re magni momenti, qua et sinceritas professionis fidei et fides adeo ipsa, quin salus ecclesiae contineretur, errasse, et nubem quod aiunt pro Iunore esse amplexos. Quotquot enim in ecclesia Euangelica inde a tempore renouatorum sacrorum, vixerunt aut Principes aut Doctores hoc sibi firmissime habuere persuasum, Augustanam Confessionem in Libris nostris Symbolicis expressam non diuersam esse ab ea, quae Carolo V. Imperatori in Comitibus Augustanis A. MDXXX. fuerit exhibitae. Rationibus grauissimis id stabilitum atque confirmatum esse, nullique dubitationi expositum, quin ab ipsis aduersariis concessum, omnes haecenus per duorum et quod excurrit seculorum decursum, communi consensu credidere, quicumque in hac re inuestiganda atque diiudicanda, suam exercere solertiam atque industriam. Sed hos omnes errasse, ignorantiam suam prodidisse confidenter satis pronunciat Clariss. Weberus, cui nimirum soli verum inuenisse datum fuit. Hic enim longe aliam Confessionem Caesari praelectam esse putat, non eam, quam hodie in Libris Symbolicis legimus, sed illam quam Melancthon Wittebergae A. MDXXXIII edidisset. Hanc veram esse atque genuinam Augustanam Confessionem, hanc adoptandam, nostram reiciendam omnibus viribus contendit, simulque de occasione sibi data maxime laetatur, qua existimationem Melancthonis laesam tueri et a falso mutatae Aug. Confessionis crimine liberare possit. Nostram enim potius mutatam illius vero illibatam, et ab omni mutatione immunem pro ea habendam esse, quae in Comitibus Augustanis Caesari fuerit exhibitae et publice praelectae. Cuius quidem sententiae veritatem et factum quodam illustri confirmare et rationibus vn-

dique conquisitis ita demonstrare laboravit, ut omnem omnibus dubitationem exemisse sibi videatur. Celsissima nimirum Princeps Ducis Saxo Vinariensis vidua, quae gloriam immortalem administratione Ducatus sibi peperit, petiit A. MDCCLXVII ab Electore Moguntinō, exemplum Aug. Confessionis ab exemplari principe et authentico ex Archivo Moguntino descriptum, quod acceptum in Vinariensi Archivō curavit reponendum et asseruandum. Hoc vero exemplum quod typis expressum exhibet Clariss. *Weberus*, plane non concordat cum eo quod in Libro Concordiae legitur, plane vero in singulis conuenit cum editione Melanchthonis anno MDXXXIII excusā. Hanc itaque veram esse et authenticam Confessionem Caesari traditam atque in Comitii Augustanis publice praelectam, qui inficias eat, is *Webero* iudice in clara luce caligare, omnem historiae fidem tollere, quin iniuria afficere videatur eos quibus in amplissima dignitate et publico munere constitutis adeoque omni fide dignis, nemo facile denegare possit aut velit fidem. Periculosum scilicet est et lubricum de authentia exempli descripti et missi dubitare, salua eorum qui miserunt sinceritate atque integritate, quam publice in dubium vocare videatur piaculum. Sed nobis exemplum praecuit humanissimus *Weberus* quicum sibi licere existimauerit ea in dubium vocare, quae ab Electoribus et Principibus superioris aetatis pronunciata et decreta fuerint, nobis quoque concedendum putamus, si nos iure quodam nostro, eodemque forte potiori, facta Virorum illustrium antiquorum cum recentioribus comparantes Principum et Electorum fidem non e scripto nuper demum in lucem protracto, sed e re ipsa cum acta et ab omnibus comprobata aestimemus, neque committamus ut in dubium vocetur tantorum Virorum sinceritas et integritas aut derideatur credulitas et leuitas. Neminem profecto latet vtrumque Principem Electorem Brandenburgicum Ioachimum II et Saxoniae Augustum, quo calumnias aduersariorum de mutata Confessione August. efficacius retunderent, eorumque qui pacem concessam, ob hanc mutationem, negandam esse contenderent, conatus impios eo felicius infringerent, in eo curam impendisse omnem, ut vera immutata et authentica editio August. Confessionis luci publicae exponeretur. Quod ut obtinerent, adhibuerunt exemplar authenticum in Archivō Imperii repositum. Ioachimus quidem Brandenburgicus A. MDLXVI. D. Zochium

V

chium Moguntiam misit, qui sua manu ex archetypo describeret Aug. Confessionem, quod diligentissime et religiose factum esse testimonio eorum confirmatum est, qui instituta descripti exempli cum archetypo comparatione vtrumque in singulis verbis conuenire intellexerunt, suamque adeo fidem interposuerunt. Augustus vero Princeps Elector Saxoniae ipsum archetypum ex Archivo imperij ab Electore Moguntino Dresdam missum MDLXXVII summa cum cura, describendum curauit atque conferendum, ita vt omnem de vera et immutata August. Confessionis editione in Libro Concordiae MDLXXX denuo exhibita, dubitationem prorsus tolleret. Ad quod confirmandum aduocare possumus verba praefationis libri Concordiae, quae eo maiorem merentur fidem, quo certius est publica auctoritate conscriptam esse illam praefationem. Ita enim scribunt ibi Confessores nostri: »Ideo ne aduersariorum nostrorum calumniis de ingenio suo, »confictis quibus iactant, ne nobis quidem constare, quae sit vera et »genuina illa Augustana Confessio, aliqui se turbari sinant — solam pri- »mam illam Augustanam Confessionem Imperatori Carolo V. anno 1530, »in celebribus illis Comitibus Augustanis exhibitam, solam (dicimus) »nec vllam aliam amplecti nos velle luculenter testamur: cuius exem- »pla in Archiuis antecessorum nostrorum excellentis memoriae qui ipsi »Carolo V. in Comitibus illis eam exhibuerunt, reposita, per fide »dignos homines, nequid ad accuratissimas rationes diligentiae in no- »bis desideraretur, cum eo quod Imperatori ipsi exhibitum est, et in »sacri Romani Imperii Archivo asseruatur, conferri volumus: et »certi sumus, nostra et Latina et Germanica exempla per omnia sibi »conformi sententia inuicem respondere“. &c. Quis sibi persuadeat in re tam seria et graui, eo quidem tempore quo res in recenti versaretur memoria, cum vix quinquaginta anni effluxissent, errorem admittere aut aliis imponere voluisse eos, quorum tanti intererat vt de rei veritate constaret. Quis credat deceptos esse Principes Electores ab iis qui nullam inde vtilitatem sperare possent imo existimationem et omnem fidem amissuri essent, detecta fraude, quae occultare non posset iis, qui in suis quoque Archiuis documenta asseruarent idonea, quibus genuina a corruptis possent discerni? Quis eo progrediatur audaciae, vt contendat non bona fide egisse qui cum Principibus Electoribus exempla communicarent, iis potius imposuisse at-

quæ eam fraudem ultra ducentos annos latere potuisse occultam? Haec ne minima quidem probabilitatis specie se commendant. At ex eodem Archiuo, qui fieri potuit, vt diuersa prorsus exempla, ante ducentos annos et nostra aetate exhiberentur? Si illa genuina sunt, non item hoc poterit haberi genuinum; si hoc ex authentico descriptum actum est de veritate illorum. Vidit hanc difficultatem Clariss. *Weberus* atque fatetur, testimoniis rem confici non posse, quibus quippe vtrumque exemplum pro vero et genuino venditur. Hinc p. 93. alia ingreditur via, qua auctoritatem suo quod defendit exemplo conciliare nititur. Ecomparatione nimirum Confessionis quae in Concordiae libro extat, facta cum ea quae nuper in lucem prolata est, nec non ex aliis argumentis historicis hanc iudicat esse praefendam. Quae qualia sint iam videamus. Primum ad diuidendam exemplorum discrepantium veritatem, excogitauit regulas, quibus instructi exemplum genuinum et ab exemplari suo diligenter descriptum, discernere possimus a corrupto et interpolato. En primam: E duobus diuersis exemplis illud potissimum refert exemplar genuinum, quod exhibet articulos de *Votis Monachorum* et de potestate *Episcoporum* magis a *Melanchthone* elaboratos. Testis nimirum huius rei perhibetur esse ipse *Melanchthon* in epistola ad *Lutherum* data d. 22 Maii 1530. qua *Luthero* qui Confessionem secum communicatam cum approbatione remiserat, ita scribit: „In Apologia quotidie multa mutamus. Locum de *Votis* quia erat iusto exilior, exemi supposita alia „disputatione eadem de re paulo vberiore. Nunc de potestate clauum etiam dispuro“. At vero negari non potest exemplum ab Auctore laudatum, exhibere illos articulos vberiori oratione, qui conciso sermone et nonnullis omissis leguntur in *Libris Symbolicis*. Hinc concludit articulos hos ita, vti in prima delineatione a *Melanchthone* exarati fuerint, insertos esse in librum *Concordiae*, eos vero qui magis essent elaborati, de quo ipse *Melanchthon*, ante quam *Caesari* traderentur, spem fecisset, adeoque eosdem illos, qui in *Comitiis Augusti* fuerint praelecti, reperiri in suo quod tantopere laudat exemplo. Quod eo certius affirmari putat, quia in *Codice A. C. Spalantini* et duobus aliis in *Archiuo Vinariensi*, itemque in quinque editionibus a. 1530. impressis omnibus, verba eadem legi opinatur quae in prima vt ait delineatione lecta fuerint a *Luthero* et probata. Illa
ipfa

ipsa vero verba occurrere in nostra Librorum Symbol. editione. Vnde sole clarius esse arbitrat, nostram editionem esse eam quae cum prima Melanchthonis delineatione, non autem cum elaborato magis atque Caesari tradito exemplo conueniat, hoc potius reperiri in Codice suo quem ipse in lucem produxit. Huic argumentationi tantam ille vim tribuit vt a nemine quidquam contradici possit. Sed esse quae recte contradicantur non dubitamus. Quamuis enim concedamus, Confessionem non primis adumbratam lineis, sed magis elaboratam in Comitibus traditam et praelectam fuisse, id tamen a nobis impetrare haut possumus, vt credamus delineationem quandam tantummodo, Electori a Melanchthone traditam atque ab Electore ad Lutherum eo consilio missam esse, vt assensu suo confirmaret. Primas August. Confessionis lineas non a Melanchthone sed ab ipso Luthero in articulis Torgauensibus ductas esse, ipse Princeps Elector in epistola ad Lutherum data d. XI Maii. auctor est. vid. Coelest. Hist. Comit. p. 40. b. Editi sunt hi articuli Torgauenses Lipsiae 1605. 8. cum inscriptione: Martini Lutheri August. Conf. prima delineatio teste Walchio Opp. Luth. T. XVI. p. 44. Quid ergo? an hos articulos, Luthero satis notos, ab Electore missos esse putes? Quod cum in mentem cuiquam venire vix possit, alia fingitur et quidem Melanchthonis delineatio, ipsi Electori ignota. Esto, concedamus, quod solemne est multis, Melanchthonem in charta qua articulorum illorum expositionem breuiter adumbrauerit, varia mutasse atque emendasse, quis quae so Confessionem non studiose elaboratam Electori traditam esse sibi persuadeat? Hoc certe specabat Elector, vt certo sciret an ea Confessio quae Caesari esset praelegenda a Luthero comprobata esset et confirmata, quod haud obtinuisset, si non elaboratam penitus Confessionem cum Luthero communicasset. Sunt fateor verba Melanchthonis in epistola laudata argumento, mutationem in articulis esse factam, sed non satis clare quo tempore facta sit inde colligitur. Nonne iisdem verbis vti poterat, si indicare vellet, quid haecenus fecisset et cur quae in articulis Torgauensibus a Luthero breuiter nimis notata erant, vberius exposuisset, non quid in posterum esset facturum, post vitam et probatam a Luthero Confessionem. Sed faciles sumus, ponamus a Melanchthone Confessionem postea immutatam fuisse, nihil tamen profecto de hac mutatione certi potest affirmari nisi ipsam delineationem

delineationem Melanchthonis primam nanciscamur. At ubi est illa delineatio? Extat scilicet in Codice Spalatini, in Codicibus Vinariensibus, et quinque editionibus anno MDXXX. emissis. Ita quidem satis confidenter pronunciat Weberus, coniectura minus probabili. Spalatini enim Codex mancus est, nec conuenit cum duobus Codicibus Vinariensibus quos tamen eandem delineationem exhibere affirmat. De quinque editionibus laudatis vnam tantum afferre placuit Auctori Celeb. quam ad exemplum imperfectum nondum a Melanchthone elaboratum expressam esse sine argumento idoneo opinatur. Verum quidem est eadem verba quae in Codd. Vinar. duobus leguntur, in nostra etiam horum articulorum editione occurrere. Nihil tamen prohibet quominus in iis elaboratam illam et exemplari primo consentientem contineri iudicemus. Accedimus ad regulam secundam p. 136. Et duobus diuersis exemplis, quorum vtrumque ex Archivio Imperii petatum esse perhibetur, illud quod in articulis fidei continetur cum nouem editionibus a Melanchthone curatis, praefendum est ei quod in iisdem articulis Codicis Spalatini textum exhibet. Hic scilicet, ut antea iam dictum est, primas tantum lineas Confessionis exhibet, illae vero nouem editiones textum elaboratum. Quae antea dixerat de duobus tantum articulis abusus mutatos spectantibus, ea iam ad articulos fidei quoque pertinere eo minus affirmare veretur, quo firmiter in testimonio Melanchthonis praesidium sibi paratum inuenisse gloriatur. Verba enim in laudata epistola statim sequentia haec leguntur: „Vellem percurrisses articulos fidei, in quibus si nihil putaueris esse vitii reliqua utcunque tractabimus, subinde etiam mutandi sunt, atque ad occasiones accommodandi“. Hos itaque articulos a Melanchthone mutatos esse inde colligit, nostram vero editionem cum Spalatini Codice exacte conuenire articulis IV. V. VI. XIII. XV. suam vero quam genuinam praedicat, congruere cum elaborato textu nouem Melanchthonis editionum. Quare nullum omnino dubium superesse putat, hanc nostrae esse praefendam. Ipse Vir Doctiss. huic argumentationi non tantum roboris tribuisse videtur, quantum priori. Probabiliorē hanc sententiam nominat, neque tamen aliam quandam certiorē esse, quin potius neminem esse putat, qui vel hanc infringere possit p. 140. Nobis tamen saltem liceat pace Viri Doctiss. paulisper dubitare. Primum enim e verbis Melanchthonis,

thonis, quæ pro sua opinione iacet, non satis certo colligitur, tantam a Melanchthone articulorum fidei factam esse mutationem, quantam ipse credit aliisque persuadere cupit. Nam Melanchthon in assensu Lutheri acquiescit, ad reliqua tractanda pronus, et dum mutandos esse affirmat, tales quidem esse fatetur, qui mutationem admittant, se ipsum autem eos mutare velle, id quidem non diserte eloquitur, ut taceam illam mutationem de verbis et phrasibus esse intelligendam, non de vberiori tractatione, cuius antea quidem meminerat, nunc vero nullam iniecit mentionem. Quid? quod probabile haud videtur Melanchthonem in epistola ad Lutherum de mutatione eiusmodi esse loquutum, quæ non in verbis solum et phrasibus, sed sententiis adeo et totius doctrinæ forma futura esset. Hanc nimirum æquò animo Lutherum laturum haud fuisse facile conicere poterat. Audiamus ipsum Melanchthonem in præfatione Corpori doctrinæ Philippico præmissa A. 3. in principio paginae lin. 6. ita dicentem: „Nihil mihi sumsi, „Præsentibus Principibus et aliis gubernatoribus et concionatoribus disputatum est ordine de singulis sententiis. Missa est deinde et Luthe- „ro tota forma Confessionis, qui Principibus scripsit, se hanc Confessionem et legisse et probare. Haec ita acta esse Principes et alii „honesti et docti viri adhuc supersites meminerunt. Postea coram „Imperatore Carolo in magna frequentia Principum lecta est haec „Confessio“ etc. Quod testimonio est locupletissimo, et mentem Melanchthonis a mutatione alienam eo quidem tempore fuisse, et eandem Confessionem quæ a Luthero perlecta et probata fuerit Caesari exhibitam esse. Iam vero Codicem Spalatini primas tantum lineas exhibere, ὑποθέσει δαλέων perperam pro comperto habet, quod in sequentibus ex convenientia cum editione MDXXXI. 4. vberius ostendere laborabimus. Nouem editiones Germanicas, quarum summam in singulis verbis convenientiam κριτήριον veritatis constituit, tantæ non sunt auctoritatis, nec tanta in eis occurrit convenientia *) ut exinde quidquam contra veram et authenticam editionem concludi possit.

*) Comparauimus inuicem exemplum Auctoris cum editione anni 1555 quæ inter nouem illas præcipuum locum occupat, quamque ex Biblio-

theca Ducali Gothana nobiscum benignissime communicatam esse grato animo profiteamur. Labet pauca notare in quibus dissensus apparet.

possit. De prima enim editione haud improbabili coniectura affirmat eam anno MDXXXIII lucem aspexisse, Feuerlinum in Bibl. Symb. n. 214. sequutus. Sed nondum extra omne dubium positum est, quo anno prodierit, quia in ipsa editionis fronte nullus commemoratur annus. Nam ex inscriptione Apologiae huic editioni adiunctae quae per Iustum Ionam ex latino versa dicitur 1533. tuto conieci nequit, totam editionem eodem anno prodiisse. Miramur sane Theologos Electorales in Colloquio Altenburgensi 1568. editiones Melanchthonis emendatas, vti nominant, defendentes, hanc anni 1533. ignorasse, et tantum earum meminisse quae a. 1538. 40. 41. lucem aspexerint. Secunda editio germanica prodiit anno 1540. 4. quae licet magnas habeat variationes, tamen quoniam in art. X. nihil mutat, non eodem loco quo proprie sic dicta variata latina est ponenda. Notum est in Colloquio Wormatiensi A. MDXLI. d. 14 Ian. quo die initium fuit colloquii quod Eccius cum Melanchthone instituit, Eccium inter alia in praeloquio hoc reprehendisse, quod exemplum Aug. Confessionis a Protestantibus in hoc Conuentu exhibitum discreparet ab illis quae Augustae 1530 tradita fuissent. Cui tunc Melanchthon respondit: Rerum eandem esse sententiam, etsi quaedam in posteriori editione mitigata vel explicatiora sint. Qua quidem in responsione ipse Melanchthon mutationem concedit, nec eam quae 1540 edita fuit Confessionem pro eodem quod 1530. Augustae exhibitum est agnoscere voluit exemplo. Cui testimonio maiorem omnino fidem tribuimus quam Webero, qui ipsi Melanchthoni contradicit. Deinde sequuta est

Art. II. in edit. 1555. leguntur verba in Sünden empfangen und geboren werden quae in exemplo Ant. desunt Art. IV. omnia sunt verba ledig machen, sondern sind quae in edit. 1555. leguntur In art. Von Ebestand der Priester locus extat, sex linearum, quem frustra quaesueris In edit. 1555. Art. Von der Beichte, ex. A. legit dass die Beichte nicht die Schrift geboren in ed. 1555. nicht durch die Schrift geboren. Art. seq. von Unterschied der Speise A. vor Gott nicht fromm, ed. 1555. für

Gott nicht gerecht, eod. art. A. Col. 28. ed. 1555. Col. 2 Art. von Kloster Gelübten omittit ex. A. verbum geschehen quod. extat in ed. 1555. Art. v. der Bischöfe Gewalt ex. A. sehr unstreitlich quod in marg. mutauit ungeschicklich sed in ed. 1555 occurrit sehr schädlich eod. Art. ex. A. dass wir geschätzt worden. ed. 1555. dass wir gerecht geschätzt worden. porro. wie in A. T. Ceremonie nötig gewesen ed. 1555. wie in A. T. Cer. von Gott geordnet sind. Eni conuenientiam in singulis verbis iactatam.

est tertia editio 1540. 8. quarta 1555. 4. quinta 1556. 3. sexta 1558. 8. septima 1558. 4. octaua extat in T. IX. opp. Luth. Wittenberg, apud Io. Lufft. 1557. noua in Corpore Doctr. Philippico 1560. Sed tantum abest vt ex harum editionum consensione quidquam roboris accipiat sententia Viri Clariss. vt potius nobis ad eam impugnandam et euertendam firmissima suppeditet arma. Scilicet ob laudatam illam in singulis conuenientiam negari nequit, illud quod authenticum ipse putat exemplum plane consentire cum editione a. 1540. Hanc vero eandem illam esse quam pro vera agnoscere noluerit Confessores, norunt omnes qui illius temporis historiam non prorsus ignorant, cuius rei firmandae causa, testimonia paulo post afferemus. Restat tertia regula, p. 141. E duobus exemplis August. Confessionis ab authentico exemplari descriptis, si quidem ex testimoniis decerni vix possit vtrum alteri sit praefendum, illud quod cum nouem editionibus Melanchthonis conuenit merito anteponitur illi quod cum nulla prorsus Melanchthonis editione conspirat. Miramur ea quae antea dicta sunt, hic denuo repetita esse, atque eo magis miramur quod cum nulla prorsus Melanchthonis editione consentire dicat nostrum exemplum, cum tamen eam quae 1531. 4. impressa est editionem habeat consentientem. Sed missis his regulis quibus omnem in eligendo vero exemplo errorem euitari putat, demonstrationem adgreditur historicam, qua quippe omnis ex animo dubitantis euellendus sit scrupulus et manifeste appareat antiquos illos Archiui Imperialis Curatores non bona fide egisse, recentiores vero nostra aetate viuentes multo meliori. In quo tutiori sane via se ingredi posse vider, si eos accusat quibus mors omnem bonae suae famaе defendendae eripuerit facultatem. Nobis vero non contigit esse tam felicibus cum superstites sint ii, quorum famam impune laedere vereamur. Neque tamen nos sumus ii; qui de honore aliorum quidquam detrahere audeamus, curabimus potius vt salua existimatione recentiorum, antiquiores ab iniuria et suspicione malae fidei liberemus. Audiamus igitur qualem demonstrationem historicam instituere Viro Doctiss. placuerit. Fundamenti loco ponit p. 145. luce clarius esse, duplex extare exemplum in Archiui Imperiali, quorum cum vnum tantum esse haberique possit authenticum, alterum falso pro authentico habitum esse contendit. Verum nimirum et authenticum Codicem singulari Volumine in

forma quarta minori asseruatum esse, nigro corio inuolutum. Aliud vero exemplum inueniri in aduersariis siue Protocollo Imperii quod continet Acta Comitiorum. Hoc exemplum quod in aduersariis legeretur, non conuenire cum authentico, magnam potius in eo deprehendi ab illo discrepantiam. Atque id ipsum esse quod cum Principibus Electoribus Brandenburgico et Saxonico communicauerint eius temporis Curatores Archiui. Ab archetypo vero descriptum esse illud quod cum Principe Saxo-Vinariensi communicarint nostrae aetatis Curatores exemplum. Hoc itaque auctoritate et fide superare illud exemplum quod in Libris nostris Symbolicis legimus extra omnem dubitationem positum esse arbitratur. Quasi vero in Archiuo imperiali ipse praefens omnia oculis lustrasset et a consiliis fuisset iis quibus ius et potestas concessa est communicandi cum aliis *νεμηλια* in Archiuo latentia, ita secure et confidenter hanc litem dirimit. Veniam tamen impetrabimus si hypotheses ex ingenio satis foecundo natas non ut oracula veneremur, potius omnino improbemus. Fac enim, quod tamen nobis quidem nondum probauit, duplex asseruari exemplum August. Confessionis in Archiuo Imperiali, tantum tamen inter archetypum et illud quod in Protocollo legitur exemplum dissensum esse, quantum inter exemplum Principi Saxo-Vinariensi missum, et editionem in Libro Concordiae expressam, id quidem est quod negamus et pernegamus. Prouocamus ad omnium Actorum iudicium et in iudicando auctoritatem. Vnanimi hi consensu confirmabunt, omnem Actorum fidem nisi conuenientia Protocolli cum iis quae acta sunt, et nisi ipsa quae dicunt Originalia actis inferantur, Copias tamen ut iidem dicunt vidimatas in illis reperiri, de quarum cum archetypo adcurata concordia nemo dubitare debeat. Quod si in Actis priuatorum ita vsu venire solet, quis quaeso sibi persuadeat eandem curam et diligentiam in Actis publicis tanti momenti esse neglectam et culpam nullo modo defendendam esse admissam ab iis, qui eo quidem tempore Acta Comitiorum ita siue negligenter siue fraudulenter confecerint. Sensit Vir Doctiss. coniecturae suae audaciam cui quibus harum rerum non plene rudis assensum suum denegare teneretur. Ipse enim fatetur p. 145. Confessionem non ita ut a fineero Imperii Protocollo fieri debuisset ex authentico exemplari descriptam esse, sed insigni et notabili differentia in omnibus fere articulis

culis ab exemplari archetypo dissentire. Cuius differentiae probandae onus cum in se suscepit, quomodo sustinuerit cum facultas inspiciendi ei nulla fuerit concessa, age videamus. Narrat nimirum quae acciderunt B. Pfaffio 1729. eo consilio Moguntiam profecto, ut authentico August. Confessionis exemplo potiretur, quo meliorem eius editionem curare posset. Pfaffius enim ibi responsum tulit, exemplum Carolo V. traditum, non amplius in Archiuo Imperiali inueniri, apographum vero quod cum Principibus Electoribus Brandenburgico et Saxonico communicatum fuerit ex authentico Protocollo transcriptum fuisse. Quatuor sunt quae ex hac narratione deriuat consecraria quibus argumentationem suam superstruxit. 1) in Protocollo Imperii de Actis Comitiorum exemplar primum August. Confessionis Caesari exhibitae non deprehenditur. 2) Protocollum Imperii non nisi exemplum Confessionis ex illo descriptum continet; 3) Electores Brandenburgicus et Saxonicus exempla e Protocollo descripta acceperunt, 4) Exemplum authenticum periit. Sed hoc vltimum in dubium ipse vocat et vocare omnino debebat, nisi totam causam prode vellet, dum praetextu hoc vsos esse affirmat, qui Pfaffii petitioni satisfacere haud consultum duxerint. Quo quidem ipse dubiam reddidit totam illam responsonem. Neque ex illis quae Pfaffio responsa sunt haec consecraria recte deriuari, neque si recte deriuata essent, quidquam inde concludi posse quod ad hanc nostram causam pertinet, existimamus. Primum enim et secundum consecrarium, siquidem Curatores Archiuu falsa praetexerunt, minime inde elici possunt. Tertium historiae repugnat. Elector enim Brandenburgicus D. Zochium Moguntiam misit ibique ex authentico exemplari Confessionem describi iussit; Saxoniae vero Electori non apographum sed ipsum authenticum missum est, quod diffiteri non potuit Clariss. *Weberus* p. 66. 67. 70. Sed etiamsi haec consecraria omniae responso illo Curatorum Archiuu recte essent deducta, minime tamen inde erui posse puto quod hic erat demonstrandum. Demonstrandum scilicet erat exemplum Protocolli diuersum esse ab exemplari primo, et ut omni ambiguitate careret disputatio id etiam erat ostendendum, non numero sed re ipsa differre haec duo exempla ita nimirum, ut qui in protocollo breuiores extarent articuli, in exemplari authentico magis elaborati legerentur. Hanc

differentiam in qua cardo rei vertitur minime ostendit, nec nisi forte id tantum quod nemini negare vniquam in mentem venit, eam quae in Protocollo legeretur Confessionem numero differre ab ea quae singulari Volumine authenticum exemplar contineret. Illam esse exemplum ab hoc descriptum, quam dicere solent Copiam. Aut nihil intelligo aut Copia inest in verbis singulis ad curate et diligenter ab exemplari suo descriptis. Quo enim iure contra omnem loquendi usum Copiam dixeris quae multa alia, omissis plurimis, resecis totis paginis referat. Hac profecto significatione nemo haecenus hoc vocabulum adhibuit, nec sic ii adhibuerunt qui haud dubitarunt Protocollo nomine authenticum, quod profecto omnem authenticam amitteret si eiusmodi Copiam contineret. Qui itaque concedet Copiam exemplaris primi in Protocollo extitisse is fateatur necesse est, non talem esse differentiam inter haec duo exempla qualem Vir Clariss. suscepit demonstrandam. Posito itaque sed non concessio quod *ὑποθεσει δαλευων* pro explorato habet, Principes Electores exemplum e Protocollo descriptum accepisse, illud ipsum tamen exemplum in singulis conuenire debuit cum primo exemplari, quippe cui adcurate debebat respondere exemplum Protocolli e quo fuit descriptum. Quaecumque enim in eodem tertio conueniunt ea inter se conuenire est axioma omni dubitatione maius. Magno sane apparatu nihil egit qui non nisi numero diuersa exempla ostendit, demonstraturus tantam inter exemplum primum et Protocolli esse discrepantiam, quanta inter Confessionem Aug. descriptam missamque Principi Saxo Vinar. 1767. et nostram in Libris Symbolis editam. Nec melius ei successit ratio, qua demonstrare conatur exemplum quod Principi Celsiss. fuerit transmissum ex exemplari authentico in Archiuo Imperii asseruato descriptum esse. Nititur testimonio Archiuarii qui in litteris p. 34 laudatis disertis verbis dicat esse apographum authenticam archetypi. Sed in ipsa subscriptione subiuncta editioni August. Confessionis legimus haec verba: *Dass die vorstehende Abschrift mit dem in dem Churfürstl. Maynzischen Archiv verwahrlich aufbehaltenen exemplari von Wort zu Wort gleichlautend sey bescheinige etc.* In iis qui haec auctoritate suo confirmant, primo loco ipse Illustris Archiuarius fidem suam interposuit. Scrupulum iniecit, quod de exemplari, cuius vocabuli significatio valde est ambigua, tantum loquantur, originalis vero siue

arche-

archetypi nullam mentionem faciant, testes nobis quidem omni fide dignissimi. Exemplum scilicet eiusmodi in Archiuo inueniri atque hoc exemplum nominari posse originale non negamus, quatenus nimirum aliud exemplum inde descriptum est, sed de eo quaeritur, an idem illud sit exemplum quod Caesari in Comitibus praelectum, traditum et tunc temporis in Archiuo repositum fuerit. De eo valde dubitamus. Aluit ipse Vir Clariss. nostram dubitationem, Cupidus scilicet fuit p. 83. 84. cognoscendi formam exempli illius e quo suum fuerit transcriptum, petiit ab Illustri Archiuario per amicum vt eius rei notitiam sibi perscriberet. Sed hoc ille tulit responsum: hanc notitiam ab eo non esse expectandam, qui iuramento prohibeatur arcana Archiuo euulgare, impetrandam esse veniam ab ipso Electore quo salua conscientia ad quaesita respondere liceat? Quid magis miremur, an illam sciendi cupiditatem, an hanc eius explendae recusationem? Quomodo enim illa cupiditate incendi poterat is, cui forma externa Voluminis in quo archetypum contineretur optime esset perspecta, adeo vt eam diligenter descripserit p. 145. Aut obliuiosus tum erat, aut dubitabat ipse de veritate exempli sui et eius consensu cum Moguntino. Nec coniectura assequi possumus, cur exempli describendi facultate non denegata, notitia ipsius Codicis fuisset deneganda. Si quid coniciendo valeamus non ex authentico exemplari sed ex alio quouis Codice descriptum fuit exemplum Vinariense. Dicam quod sentio. Illud exemplum quod iactat ex authentico esse descriptum, plane et quoad singula verba consentit cum ea editione quae 1540. prodiit quam ad manus habuimus et sedulo comparauimus. Animus nobis erat haec perspicue docere, sed otium nobis fecit Maxime Reuer. Panzerus in examine quod nuper instituit et publici iuris fecit. Vnicum hoc adicere liceat ne frustraneum prorsus laborem in comparando suscepisse reperiatur. Art. II. post verba *dass man (nach) dem Fall Ade alle Menschen so natürllich geboren werden* omissa sunt in noua editione quae in illa anni 1540. leguntur *in Sünden empfangen und geboren werden*, quae verba et in ed. 1555 et in Corpore doct. Philippico 1560. extant. Sed ecce opportune se nobis obtulit Vir Clariss. Arndius Doctor nostrae Academiae meritissimus, qui nobis in obscuritate caligantibus lucem affudit, qua tenebris discussis omnis omnino dubitatio euanesceret. Gratulamur nobis ergo de teste au-

τόπῳ et candido, cui in itinere 1777. Moguntiae facultas adeundi Archiuum Imperii fuit concessa. Hic oculis lustrauit Volumen e quo exemplum Vinariense esset desumptum. Sed illud fuit auctore Clar. Arndio Codex non MS. sed impressus. Quod si dubio caret, tota res est confecta. Quis enim impressum Codicem pro exemplo Caesari tradito venditet? Certiores iam facti nulli dubitamus exemplum editionis 1540 in Archiuo Imperii asseruari atque ex eo summa cum cura apographum factum Vinariam esse transmissum libentissime concedimus. At vero hoc a nobis impetrare non possumus, vt pro exemplo in Comitii praelecto et Caesari exhibito agnoscamus.*) Quod cur tantopere negemus rationes sat graues nobis suppetunt paucis adhuc exponendae. Ipse Melanchthon A. MDXXXI. Confessionem Aug. latinam et Germanicam edidit impressam per Georgium Rhau cuius Celeb. *Weberus* mentionem fecit p. 29. et vtramque vno Volumine comprehensam, adeoque coniunctam vnum opus efficere docet. Huius editionis primariae fidem et integritatem testimonio suo ipse Melanchthon confirmat, occasionem exponens, qua eam curauerit, in praefatione. „Haec enim ait Confessio prorsus ignorantibus Principibus qui eam Caesari exhibuerunt, ab auaro aliquo typographo ante duos menses publicata est et ita excusa vt multis in locis appareat, de industria deprauata esse.“ Paucis dein interiectis hanc editionem ita describit: „Quare nunc emittimus probe et diligenter descriptam Confessionem ex exemplari bonae fidei.“ Quis quaeso tam iniquus erit et iniurius in ipsum Melanchthonem, vt his ipsius verbis assensum denegare eumque non genuinam integram et Caesari traditam edidisse. sed corruptam mutilam et interpolatam in qua plurima deessent quae Caesari praelecta fuissent defendere audeat? Opponit itaque hic Melanchthon editioni deprauatae suam, quam adeo ab omni deprauatione liberam esse contendit et probe ac diligenter ab exemplari bonae fidei descriptam esse asseuerat. — Impie illi honori summi Viri detrahunt qui menda-

cii

*) Dum haec scribimus legimus in Relat. Witteb. de libris nouis, ipse V. Clar. professionem se vidisse exemplum in Archiuo quod pestati ex-
 mutationi non respondisset. Ceterum
 iis quae in scripto suo proposuerat ad-
 huc inhaerere videtur.

cii accusant quem hac quidem in causa veritatis testem omnes pie venerantur. Sed nonnulli hic inuenisse putant quae obiiciant. Arripiunt scilicet verba p. 37. 38. ex exemplari bonae fidei, quae detorquendo intelligunt, quasi Melanchthon Confessionem non ita vt ipse in chartam coniecerit, nec ad fidem archetypi, sed cum exemplo alioquin satis bono convenientem exprimi iusserit. In quo eum non modo erroris arguunt, sed etiam variis quaestioibus ludunt. Cur non ex ipsa charta ediderit in qua eam conscripserat? An forte non ad manus fuerit? An forte cum amico communicauerit? Quae quo consilio dici possint ab iis qui speciem defensorum ac vindicum nominis Melanchthoniani prae se ferunt, jam non inquirimus. Nobis certe nisi omni intelligendi facultate destituti sumus, exemplar bonae fidei de nullo alio est explicandum nisi de tali, quod maximam cum archetypo habuerit conuenientiam; de quo profecto nemo melius ipso Melanchthone poterat iudicare. Quid vero si Melanchthon intelligi velit ipsam eam chartam in quam Confessionem conscripserat? Certe si exemplar quod excudendum curauit cum verbis ab eo exaratis non adcurate satis conueniebat, qua fronte bonae fidei exemplar nominari potuerit, prorsus ignoramus. In hac porro editione Confessionem fidei eam expressam esse, quae Carolo V. Caesari in Comitibus fuerit tradita inscriptio docet. Cum vero Caesari non Confessio ea, quae primis lineis fuerit adumbrata, sed elaborata, tradita sit; sole clarius patet etiam a Melanchthone elaboratam atque eam edicam esse 1531. 4. Confessionem quae ultimam limam fuerit experta. At vero cum hac editione optime conspirant quae Weberus e Codice Spalatini nec non e duobus Godd. Archiui Vinar. attulit p. 101. conspirant editiones Germanicae quinque anni 1530. quas p. 12 — 23. recensuit, quarum quaelibet vt inscriptio testatur, eam Confessionem exhibet, quae Caesari est tradita. Hinc ex consensu codicum cum editione Melanchthonis 1531. 4. concludimus, hos ipsos Codices non vti quidem ille persuadere nobis cupit primam solum delineationem, sed ipsam illam quae Caesari exhibita est continere Confessionem. Hanc editionem principem sequutae sunt aliae Wittebergenses Germanicae 1531. 32. quas Feuerlinus in Biblioth. Symb. recensuit n. 207. 209. 211. 213. quarum conuenientia cum editione Melanchthonis prima negari nequit nec a Viro Clariss. negatur. Ne tamen inde argumentum pro authentica aucto-

ritate illius editionis peti possit, dicit: non immerito dubitari an hae eo quidem consilio fuerint procuratae ut primae editionis auctoritatem stabilirent. Multis nimirum demonstrare nititur, in duabus editionibus Melanchthonem nullam curam impendisse neque easdem Wittebergae lucem aspexisse sed vnam quidem Norimbergae alteram vero Erfurti. Quo quidem efficere conatur ipsum Melanchthonem ad confirmandam suam editionem omnium primam nihil omnino egisse, nec eam adhibuisse curam in ejus auctoritate defendenda, quam in alia ab hac diuersa adhibuisset. Sed omnis illa disputatio tangit tantum editiones a Feuerlino n. 211. 213. indicatas, intactas relinquit quas idem Feuerlinus n. 207. 209. recensuit. Nec opus esse videtur, ut ipsum Melanchthonem earum editionum curatorem agnoscamus. Satis est eandem quam ipse emiserat, typis denua fuisse expressam, nec quidquam mouisse Melanchthonem aut cauuisse, ne quam ipse pro authentica non haberet ab aliis authentica haberetur. Melanchthone siue iubente et curante siue consentiente eae prodierunt quocumque demum loco prodierint. Sufficit hoc ut argumentum inde petamus, eo quidem tempore hanc pro vera et genuina editione | A. C. non dissentiente Melanchthone habitam esse, idque eo certius a nobis affirmatur, quo minus a Viro Clariss. argumentis confirmari potest, eas quas ipse nobis opponit editiones non esse, omnes Melanchthone auctore ac curatore typis fuisse expressas. Huic editioni primariae 1531. 4. in Conuentu Smalcaldico 1537. Principes et Ordines protestantes denno subscripserunt, et hac subscriptione authenticae auctoritatem tribuerunt. Interfuit ipse Melanchthon huic Conuentui, qui et ipse subscribens non potuit non confirmare hoc testimonio suo grauissimo veram esse et genuinam quam omnes communi consensu iudicarunt subscriptione dignam. Dubitare quidem nos iubet V. Cl. an haec non alia subscriptione fuerit ornata, atque spem nobis facit quamuis dubiam p. 40. fore ut quod nunc fieri non possit alio forte tempore ostendatur, non editionem anni 1531. 4. sed aliam 1533. 8. quam ipse genuinam vendidit, in Smalcaldico Conuentu subscriptione nominum esse stabilitam. In quo sibi ipsi non satis constare videtur. Neque enim inficias ire potest eodem anno 1537. Electorem Saxoniae indignatum esse, quod Melanchthon haud dubitauerit in nonnullis articulis mutare Confessionem eamque mutatam edere. Quis igitur sibi persuadeat ipsam illam

mutatam Confessionem, quae indignationem Principi excitauerit, paulo post antiquae immutatae praelatam et ab ipso Electore subscriptam esse. Huic etiam editioni primariae in Conuentu Numburgensi 1561. Principes & Ordines Protestantes denuo subscripsisse ita dubio caret ut nec ab ipso V. Cl. in dubium potuerit vocari p. 61. Conqueritur enim et non satis mirari potest negligentiam eorum temporum et ignorantiam cuius culpam in eos conuicit, qui editionem pro authentica habuerint quam reicere et editionem potius 1533. impressam recipere debuissent. Sed veremur ne suam inscitiam ipse prodat, qui alios ignorantiae et negligentiae accusat. Quamuis enim nulla editionis quae 1533. prodierit in hoc Conuentu mentio facta sit, tamen editiones annis 1540. 42. emissas tum non ignotas fuisse, neque eas reiciendas existimasse Ordines quosdam congregatos, praefatio docet ad Imperatorem Ferdinandum cum ipsa Aug. Conf. missa cf. *Hoer Historie des von den Euangelischen Ständen wegen anderweitiger Unterschreibung der ungeänderten Augsp. Conf. gehaltenen Conuents. Erfk. u. Leipzig 1704.* Neque tamen dum has editiones retinendas iudicarunt, eas pro immutatis habuere, innoxias tantum et explicationis causa factas esse censuerunt. Quamquam non omnes idem hoc iudicarunt. Dux enim Saxo Vinariensis dissentium suum adeo declarauit ut e Conuentu potius discedere quam praefationem illam assensu suo comprobare mallet. Hanc denique editionem anni 1531. 4. eo quidem tempore quo Elector Saxoniae Augustus consilium edendae Concordiae caperet, pro authentica habitam esse ipse testatur p. 69. In quo Chemnitium inuenit sibi ad stipulantes, cum iam in eo erant Confessores ut eam libro Concordiae infererent quemadmodum eadem suadente eodem Chemnitio paucis ante annis in Corpus Iulium fuerat recepta. Sed orta dubitatione et perturbatione Elector quo omnem rescinderet dubitandi occasionem, petito ex Archiuo Imperiali exemplari archetypo et instituta diligenti comparatione, eam in Libro Concordiae Confessionem curauit edendam, quae penitus cum authentico conueniret. Rem totam Lysero duce enarrat, cuius tamen narrationi fidem denegare et quae de editione 1531. 8. dixit inter errores et mendacia referre non dubitat. Iam vero Lyseri defensionem suscipere nostri non est instituti nec eam libelli nostri limites capiunt. Huic vero editioni tot testimoniis comprobatae omnem derogare auctoritatem satagit Vir Clariss. ei aliam

anni 1533. 8. anteponendam esse statuit. Hanc authenticam, hanc
 Caesari praelectam omnibus viribus contendit ob convenientiam scilicet
 quae inter hanc editionem et Apographum ex Archivio Imperii
 1767. missum deprehenditur. Audiamus igitur argumenta, quibus
 praerogativam huius editionis ostendere conetur. Primum argumen-
 tum desumit et tot editionibus Confessionis Aug. a Melanchthone
 inde ab anno 1533. procuratis quas omnes sine vlla mutatione cum
 eadem convenientes emisit. Hinc colligit ipsum Melanchthonem
 hanc editionem pro vera et genuina agnovisse eam vero 1531. 4.
 neglexisse. Gloriatur de hoc argumento p. 41. a se primum inuento.
 Nec invidemus hanc gloriolam Auctori, quam tamen firmam fore et
 diu duraturam eo magis dubitamus, quo minorem ad convincendum
 vim nos quidem sensisse fatemur. Omnia redeunt ad authenticam edi-
 tionis 1533. 8. quae fundamenti loco ponitur; quae si ipsa non est
 genuina, minime ob alias quae eam repetunt, recte hanc laudem se-
 ret. Nam quod dicit et repetita toties a Melanchthone eadem edi-
 tione, liquido apparere hanc ipsam ab eo pro vera et genuina esse
 habitam nullam omnino vim habere potest. Semper enim iure dubi-
 tatur an illa editoris opinio vera sit et ita certa ut alij eam recte se-
 quantur. Quid vero si ipse editor sibi non semper constiterit, si post-
 ea aliam diversam subscripserit, quod Melanchthonem fecisse supra
 docuimus, an inde firmum de sententia quadam certa editoris judi-
 cium? Sed omnis omnino haec argumentatio vana est et falsa. To-
 tius enim argumenti robur in eo cernitur, quod omnes illae editio-
 nes auctore Melanchthone fuerint emissae, nulla saltem eo inscio et in-
 vito, idque eo consilio ut primae editioni 1533. 8. auctoritas conci-
 liaretur ea, qua sola pro genuina haberi deberet, omnis alia quamvis
 eodem curante aut iubente emissa et adeo laudibus ab eo ornata non
 iudicaretur authentica et genuina. Hoc quidem consilium Melanch-
 thoni tribuit Vir Clar. nullis vero certis rationibus confirmat. Nul-
 lum enim extat hac de re testimonium nec Melanchthonis nec alius
 fide digni scriptoris. Extant quidem octo editiones. An vero ut
 fieri solent typographus eas tantum prelo subiecerit inscio et incon-
 sulto Melanchthone, an ipso procurante, id quidem ex iisdem minime
 patet. Fac vero nullas in iis edendis Melanchthonis fuisse partes,
 nonne hinc omnia evanescent quae de consilio Melanchthonis exco-
 gita-

girata erant argumenta? Prouocat quidem ad testimonium Melancthonis in praefatione praemissa Corpori doct. Philippico Germanice 1560. edito p. 60. Sed ipsa haec praefationis verba nil plane auctoritatis tribuunt illi quae in corpore exhibetur editioni. Narrat hic Melancthon quae acta sint in Comitibus Aug. et verba: *Diese confession etc. quibus maxime nititur Vir Clar. non diserte illum indicant quae in corpore legitur, sed generatim eam quam in Comitibus Caesari Confessores exhibuerunt. Quod ex verbis statim sequentibus luculenter patet: „Dieses alles ist erzählet das man wisse, das ich nicht „nicht selb. aus eignen Fürwitz dieser Sachen unterstanden habe, das „auch diese Werk (Conf. et repet. Conf.) durch andere christliche ver- „stendige Menner zuvor gelesen und approbirt sind. che. sie in Druck geben „sind.* Argumentum tandem etiam inuenerit in editione 1555. per Georgii Rhauii heredes quaternis facta, in cuius inscriptione verba extant: *und durch den Durchlauchtigsten, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Augustum Herzogen zu Sachsen Churfürsten etc. von wegen der Visitation jetzt wieder in Druck verordnet.* Inde concludit p. 61. hanc editionem quoniam quae singula verba cum editione 1533. conueniat (quod negauimus supra not. * p. 9.) confirmatam esse publica auctoritate et iussu Electoris in ecclesias et scholas introductam, et in pace religiosa Augustae Vindelicorum eodem anno facta, fundamenti loco positam, tantam obtinuisse auctoritatem vt reliqui Electores atque Ordines in suis prouincijs et ditionibus nullam nisi hanc agnouerint pro vera et genuina. Lubenter hoc damus iussu Electoris uisitationem ecclesiarum habitam esse atque eadem de causa Confessionem Aug. denuo typis repetitam, an vero iussu Electoris de editione 1533. 8. denuo typis exprimendam quid fuerit sancitum, dubitamus. Nam in ipsis de instituenda uisitatione litteris nihil ea de re reperitur. Nec probabile est Electorem si editionem hactenus uisitatam et publice probatam abrogare uoluisset quod tamen sine contentione et motibus fieri vix poterat, nullum omnino huius rei indicium fecisse, nullamque mutationis quae in ecclesia esset tanti momenti rationem afferre uoluisse. Contra omnino probabilius est eos qui se iam tum eo tempore Philippicos nominarent hac uisitatione esse abufos, vt eam quam meliorem ipsi iudicarent editionem ecclesiae obruderent. Ex inscriptione libri, ubi alia documenta historica de-

sunt quis extorqueat hanc Confessionis editionem in omnes Scholas et ecclesias esse introductam? Friuola sane e sola inscriptione coniectura historia eius temporis facile conuellitur. Obstat enim Conuentus Numburgensis 1561 in quo fatente Viro Clar. illa anni 1531. 4. ab Electore et Ordinibus subscripta est. Obstat editio Concordiae ab ipso Electore Augusto procurata in qua A. C. non secundum edit. a. 1533. 8. exhibetur. Quod qui fieri potuisset si idem Elector de introducenda hac editione olim quid iussisset, nisi forte Elector quam 1555. habuit sententiam, eam 1561 et 1580 prorsus abiecit aut mutauit et emendauit. At mirum est ne minimum quidem huius mutatae sententiae vestigium alicubi extare, vt adeo recte concludi posset nullum eiusmodi Electoris edictum olim vnquam fuisse. Verum quidem est in praefatione illa controuersa quae in Conuentu Numburgensi conscripta et imperatori. Ferdinando missa occurrere verba p. 50. „*Es ist aber unser Gemuet und Meynung gar nicht, das wir durch diese Wiederholung und Subscription obgemeldeter ersten abgedruckten Confession von obberürter anderweit. Anno vierzig. übergebenen und erkleren Confession mit dem wenigsten wollen abweichen, oder uns davon führen lassen -- dazu wir denn desto mehr bewogen weil solche erklerete Confession so Anno vierzig und zwey und vierzig in Druk gegeben itzundt der mehrere Theil bey unsern Kirchen und Schuelen im Gebrauch.*“ Sed ipsa haec verba confirmant magis sententiam nostram quam labefactant. Vt enim silentio praeteream nullam in iis mentionem factam esse editionis 1533. 8. maior fuit viuo Electore modestia Theologorum, qui dicti sunt Philippici quam nonnullorum qui nostra aetate suas hypotheses illorum dictis probare conantur. Non illi de iussu et edicto quodam Principis mentionem faciunt; non publica quadam auctoritate in omnibus ecclesiis et scholis introductam esse dicunt, sed de vsu in maxima parte ecclesiarum et scholarum loquuntur. Quodsi testibus iis quorum fide Vir Clar. vtitur 1561. eius vsus in plerisque tantummodo ecclesiis obtinuit, ipsi hi testes confirmant nullum omnino Principis edictum de vsu eius in omnibus ecclesiis extitisse. Nolumus hoc loco de ipsius praefationis auctoritate disputare, nec querelas Electoris Augusti de fraude qua circumuentus esset commemorare cf. Defensio pupillae p. 392. 412. Euerso hoc fundamento corrui etiam id quod ipsi superstruxit et sine alio fulcro

fulero addidit, nempe hanc esse Confessionis editionem, quae in pace Augustana adhibita esset et cui adeo tota illa pax de religione liberè exercenda inniteretur. Eam nimirum quam A. 1555. stabiluere pacem iam 1532 in Comitibus Noribergensibus concesserat Imperator atque Parisbonae e. a. confirmauerat. A. 1537. Vice Cancellarius Caesaris Matthias Heldus d. 15. Febr. in Conuentu Smalcaedico Electoribus et Principibus renunciauit, Caesarem pacem concessam seruaturum. Renouatae sunt hae de pace promissiones a. 1541. 44. 48. in quibus omnibus de pace transactionibus ne cogitari quidem potuit editio Aug. Confess. 1555. tum nondum facta. Quae deinde insequuta est pax Augustana his potissimum inniti quae in Comitibus ante pacem fuerant et decreta nullum est dubium. In quibus cum nulla de A. C. 1555. demum edita mentio fieri potuerit, nec in his eius rationem habitam esse tuto colligimus. Consultum voluere Principes his pacificationibus securitati publicae et vt ob religionis Confessionem nemini molestia crearetur, caverunt quo ipso nec Caesar Aug. Confess. nec nostri Romanae ecclesiae doctrinam probarunt. Nullum quoque extat in tota pacis compositione vestigium eos tantum pro sociis Aug. Confessioni addictis haberi, qui eam quae 1555. edita esset Confessionem pro vera et genuina agnoscerent. Verba agunt de Aug. Conf. et eius doctrina in vniuersam: *So sollen die Kayser, Maj. Wir Churfürsten, Fürsten und Stände d. h. Reichs keinen Stand des Reichs wegen der Augsp. Confession und derselbigen Lehre, Religion und Glaubens halben mit der that gewaltsamer Weise überziehen.* Quae quidem verba satis clare docent iis pacem esse concessam qui doctrinam in A. C. expositam profiterentur atque de ea sermonem esse Confessione quae 1530. Caesari fuerit exhibita. Interim vt totidem verbis eandem doctrinam semper proponamus et vel ad minutissima quaeque aut ad ea quae tum nondum satis explicata in ea essent disputata nos adstrictos et obligatos putemus nunquam est praescriptum. Neque enim audiendi sunt ii qui religionem Euangelicam versuta quadam cauillatione aut inepta stultitia ad sola verba Confessionis restringere et coarctare ausi sunt. Tam angustos cancellos augustae et amplae de rebus diuinis doctrinae ponere, nec Confessoribus nostris 1530. in mentem venit, quod Epilogus Aug. Conf. abunde docet, nec omnibus iis qui pacis consilia 1555. inierunt. In ipsa enim pace Augustana non solum Confessio sed et religio, fides, constitutio ministrorum,

ordi-

ordinationum, rituum, et caerimoniarum Ecclesiae iam facta et futura Protestantibus libera relinquitur (*ihnen ganz gelassen*) et omnis Episcoporum potestas et iurisdictio suspenditur. Hinc licet Confessionem variatam et corruptam vel ipsi Evangeliculi nunquam suam agnoverint, non tamen ea fuit pacis conditio: ut si vel latum unguem ab editione probata discesserint, amitterent pacis fructus. Nec Caesar nec Ordines in paciscendo eas respexerunt mutationes quae in verbis Confessionis variisque eiusdem exemplis antea editis fuerè, sed ea conditione pacem esse voluere, si summa doctrinae in Confessione proposita nullam pateretur mutationem aut dogmata excogitarentur prorsus contraria et repugnantia iis, quae in Confessione Carolo V. tradita exponerentur. Quapropter et in Conventu Numburgensi 1561. eam Confessionem nostri subscribere quae ab his mutationibus esset libera, Caesari quoque non anno 1533. aut 1555. sed 1531. excusam transmitterunt. Quae omnia sexto post compositam pacem anno evenire haud potuissent, si quidem in ipsa pace Augustana aliud exemplum fundamenti loco positum fuisset. Haec sunt quae nobis, argumenta Viri Clariss. ponderantibus in mentem venerunt. Sed pauca lubet adicere de fama et existimatione Melanchthonis cuius se vindicem et restitutorem iam agere vel in ipsa libelli inscriptione profiteretur. Quod si praestitisset, gratissimum sane fecisset nobis, qui debitam tanto nomini venerationem non nisi cum vita deposituri sumus, dummodo non in defendenda Melanchthonis existimatione de aliorum fama detraxisset. Omnis scilicet quaestio quam in se suscepit diiudicandam Vir Clariss. in eo versatur: an germanicum exemplum Aug. Confessionis a Melanchthone mutatum sit atque interpolatum? Hoc negat et pernegat, eamque quam variationibus satentem alii credunt editionem, exprimere authenticum et genuinum exemplum ex Archivo quippe Imperiali Vinariam transmissum, argumentis supra recensitis et ponderatis euincere summo studio laborat. Quo labore honestius defunctus fuisset si calumniarum et mendaciorum summus et graues Viros arguere simulque inscitiae et malitiae accusare p. 8. 9. et non opus fuisset. Quid enim quaeso is qui primus omnium sibi datum esse credidit, ut hanc maculam meritis Melanchthonis abstergeret, in defendenda summi Viri fama egit, quod non omnes libenter concedant, qui animo tranquillo et integro

rem reputant. At ipse concessit, quia concedere debuit, quae in aliis rei calumniae et mendacia videntur. Concedit enim p. 7. Melanchthonem latinam Confessionem mutasse et iniuria in gratiam Sacramentatorum corrupisse atque huius facti defensionem in se suscipere plane recusat. Negat idem in Germanica editione factum. Atque in eo consentientes habet omnes, qui germanicam Confessionem non quidem in Articulo X. a Melanchthone corruptam, sed in reliquis mutatam esse fatentur, neque tamen ob hanc mutationem iudicant reliciendam. Hinc nil impedit quo minus et hac in confessione ad consensum Viri Clarissimi prouocemus. Cum enim largiatur Confessionem 1531. 4. editam, Melanchthonem agnoscere auctorem, eius vero discrepantia ab editione 1533. 8. sit perquam manifesta, mutationem certe ab ipso Melanchthone factam esse fateatur necesse est. Sed cum etiam ipse hanc mutationem et discrepantiam instituta diligenter comparatione dilucide docuerit, quomodo eos mendaces et calumniatores nominare potuerit qui id tantum modo de Melanchthone dixerint, quod ipse affirmare haud dubitauerit, nobis quidem perspicere haud licuit. Ceterum an in editione a. 1533. 8. eiusque mutationibus sit grauius, nihil omnino dictum sit a Melanchthone, quo obsequeretur iis qui a nobis dissentiunt, inid inquirere nostri non est instituti, nec angustiae libelli nostri nobis permittant in campum tam latum exspatiari. Acquiescimus in sententia Viri S. R. atque in iudicando subtilissimi Goertzii cuius in libello quem opposuit Webero haec sunt verba p. 4. *Ich wufste, dass Melanchthon in dieser Ausgabe in Glaubenssachen nichts geändert, sondern nur einige Artikel weiter ausgeführt &c. &c.* Qui antiquiorum Theologorum iudicia desiderant, adeant acta Colloquii Altenburgensis 1568. habiti.

Iam vero nos ad id properamus, cuius causa haec praefationis loco disputauimus. Celebranda sunt sacra eucharistica, quibus pro summo in nos collato per sacrorum instaurationem beneficio gratum animum Deo sumus declaraturi. Gratulamur nobis de hoc laetitiae argumento, quod post luctum Saxoniae publicum et Academiae nostrae priuatum solatium afferat suauissimum. Amisimus nuper Principem Celsissimum *Carolus Maximilianum* atque huius iacturae dolorem cum Patre Patriae vt boni ciues sensimus. Amisimus Ecclesiae nostrae ful-

eum, verae doctrinae statorem et in
Fernestium, cuius memoriam grata p
 stra semper pia mente repositam, ser
 leuamus quod salua nobis adhuc s
 maiorum curis et laboribus indefess
 Supremum Numen deuotis precibu
 fore certissime speramus, et in ha
 sima nuncupamus pro laetitia et salu
 mus Electoralis in qua Par Celsissim
 cum summa veneratione et piis gra
 animi nostri deuotionem gratique an
 bit nos Vir Praenobilissimus Doctis
 Henricus Starcke, Luppa Misnicu
 tiam maxime commendandus, o
 nostrae ecclesiae felicitatem in serua
 nis quaerendam esse publice demo
 cipes, Illustrissimi Comites, Proce
 mi Commilitones Generosissimi atq
 sacra solemnia praesentia sua ornar
 obseruantia humanissime rogamus.

P. P. Dominica XX. post Trinit

LIP S

EX OFFICINA

---

orem et instauratae religionis propugnatorem
in gratia posteritas et Academia in primis no-
sitam seruabit. Duplicem hanc iacturam iam
adhuc sit ipsa doctrina sub auspiciis diuinis
is indefessis instaurata. Hanc nobis vt seruet
is precibus contendimus, quas preces ratas
et in hac nostra laetitia simul vota ardentis-
sima et salute Principis Electoris et omnis Do-
r Celsissimum connubio felicissimo nuper iun-
et piis gratulationibus prosequimur. Ad hanc
ratiq; animi et bene precantis sensum excita-
mus Doctissimusque Dominus M. Friedericus
a Misnicus, ob doctrinae et morum elegan-
dandus oratione docta et eleganti qua
m in seruanda doctrina Augustanae Confessio-
lice demonstrabit. Quem vt Celsissimi Prin-
ces, Proceres vtriusque rei publicae Grauis-
sissimi atque Nobilissimi beneuole audire et
sua ornare haud dedignentur, ea qua decet
ogamus.

post Trinitatis Festum A. R. S. MDCCLXXXI.

LIPSIAE,

APUD MICHAELUM KLAVBARTHIA.
